

Neparchitectuur of restauratie?

HERSTEL ZANDSTRAAT 33 TE GENNEP

Op het in het novembernummer van 1981 van ons orgaan verschenen artikel 'Gennep pint zich niet vast op pinakels', waarin de kunsthistoricus W. J. Pantus zijn teleurstelling uitsprekt over het zijns inziens onverantwoorde herstel van het pand Zandstraat 33, is een interessante briefwisseling gevolgd die ongetwijfeld de belangstelling heeft van velen onder onze lezers. De bij deze restauratie betrokken architect, de heer W. J. B. de Jong, reageerde zelf, waarop de schrijver van genoemd artikel deze laatste weer van repliek diende. Al verschillende malen is ons gevraagd aan de hand van concrete voorbeelden de verschillende problemen die zich bij het herstel van een oud pand voordoen te bespreken en de gekozen oplossingen kritisch te beschouwen. Op deze wijze zouden wij kunnen bijdragen aan het besef dat het restaureren van een pand het maken van een aantal (discutabele) keuzen is. Bij een besluit over de wijze en de mate van de ingreep (de restauratie) blijken vele factoren mee te spelen, zoals het architectonische en het kunsthistorische belang, de bouwkundige staat, de toekomstige functie, de wensen van de eigenaar en zeker niet op de laatste plaats de wijze waarop de betrokken architect al deze gegevens interpreteert. Dat aan dit laatste – terecht – grenzen moeten worden gesteld ter bescherming van het betreffende monument, zal de lezer duidelijk worden.

Doordat hier de meningen van twee 'vakmensen' tegenover elkaar worden gezet, komt de 'restauratiegeschiedenis' van Zandstraat 33 sterk tot leven en zal bij de geïnteresseerde leek zeker meer begrip voor de problematiek van het restaureren doen ontstaan.

Hierna laten wij eerst het relevante deel van de brief van de architect volgen, daarna de reactie hierop van de schrijver van het artikel over Gennep.

7. Een historische neparchitectuur in barokke vorm.

8. Een gemiste kans.

9. Wánt was de kennelijk aanwezige historische interesse aangevuld met de kennis en ervaring uit de kringen van de Monumentenzorg dan zou het geleid hebben tot een verantwoorde restauratie.

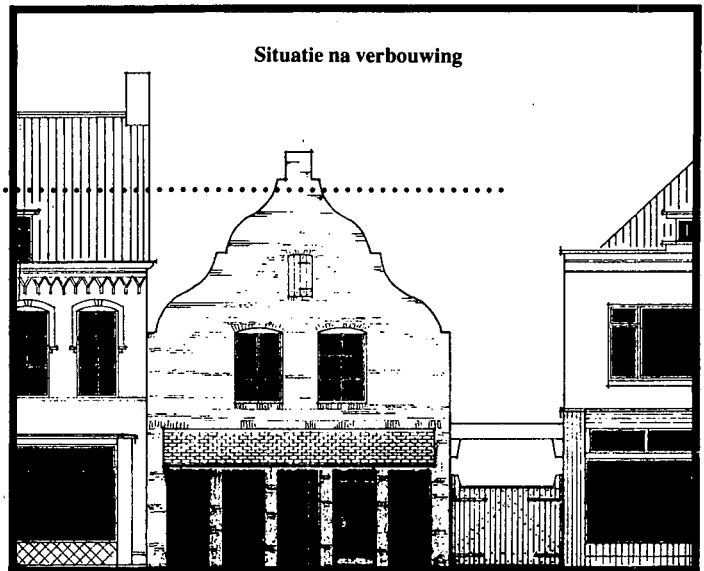
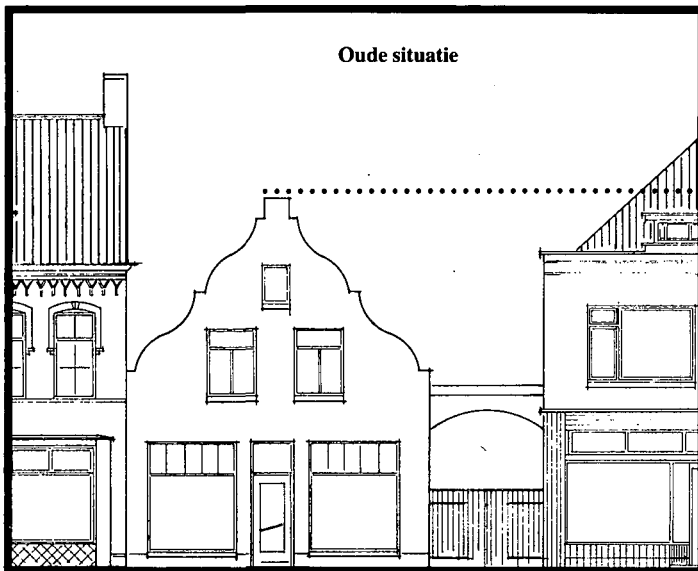
Natuurlijk is het niet nodig hier te schrijven wat er in mij omging toen ik uw artikel onder ogen kreeg.

Over hoeveel studie aan dit geveltje, na de nauwkeurige opmetingen, door ons verricht is, kunnen we beter zwijgen.

Als we even stil blijven staan bij het wegemen van de voorgevel; wist u dat de oude gevel geen fundering had?

De zwerige lijntjes heeft u wellicht opgenomen toen het nacht was. De voorgevel bestond uit veldovensteen in traskalk gemetseld, die voor een derde geheel verteerd waren. Aldoende sleet het zijn laatste dagen, het was in een te groot verval om gered te worden.

De pleisterlaag bestond uit een kalklaag met hierover een kwast verf en was niet ouder dan ± 15 jaar, zij heeft gediend om bij de verkoop enige waardevermeerdering te bewerkstelligen en was niet apart. Wat voor moderne materialen ziet schrijver bij het in ogenschouw nemen van de gevel?

Geachte heer Pantus,

Ondergetekende las uw artikel in het maandblad Heemschut van november 1981, 'Gennep pint zich niet vast op pinakels. Een Middeleeuws woonhuis bedreigd!', waarin u behandelde het oude plein, het raadhuis, het Petershuis, de Zandstraat en de Molenstraat. Ondergetekende is de architect geweest van het pand Zandstraat en wil met u daarover van gedachten wisselen. De eigenaar heeft ons geen enkele beperking opgelegd om de voorgevel te restaureren, en was zich goed bewust van de charme van zijn winkeltje. Maar hij wist ook dat het voorgeveltje reeds ettelijke malen vernieuwd was. Hij beschermde zijn gevel met hulphout en stelde zijn herstelwerkzaamheden uit tot de Rijksweg om Gennep in gebruik genomen was en

het zware verkeer uit het stadje was verbannen.

Nu halen we even Uw artikel betreffende de Zandstraat aan.

1. Elke hoop op een vakkundige restauratie was bij u vervlogen toen u zag dat van de bestaande gevel geen steen meer op de andere stond.

2. De zwerige lijntjes van de barokke volksarchitectuur waren verdwenen.

3. Het exemplaar was nauwelijks aangetast.

4. De gevel was op een aparte manier gepleisterd, en sleet onopvallend zijn dagen.

5. Het heeft de eigenaar van het pand behaagd de nieuwe façade (voorgevel) op te trekken in de vormen die sterk aan die van de oude voorgevel herinneren.

6. In een verbeterde uitvoering met moderne materialen en gewijzigde verhoudingen.

Welke gewijzigde verhoudingen worden hier bedoeld?

Het woord neparchitectuur is bedoeld als... scheldwoord.

Wat zou het inhouden oude gebouwen voor het nageslacht te herstellen of te vernieuwen?

Om zeer begrijpelijke redenen stond dit gebouw niet op de monumentenlijst. Het was een oud boerderijtje, hetgeen van zij-achter en voorgevel en interieur geen enkele houvast bood aan vervlogen tijden uit ons zo mooie vak dat architectuur bedoelt te zijn.

Hoogachtend,
W.J.B. de Jong

Geachte heer De Jong,

Ontvangt u mijn dank voor uw brief. Ik begrijp, dat u mijn artikel over Gennep, waarin ik o.a. uw verbouwing van het pand Zandstraat 33 te Gennep behandelde, ongaarne gelezen hebt.

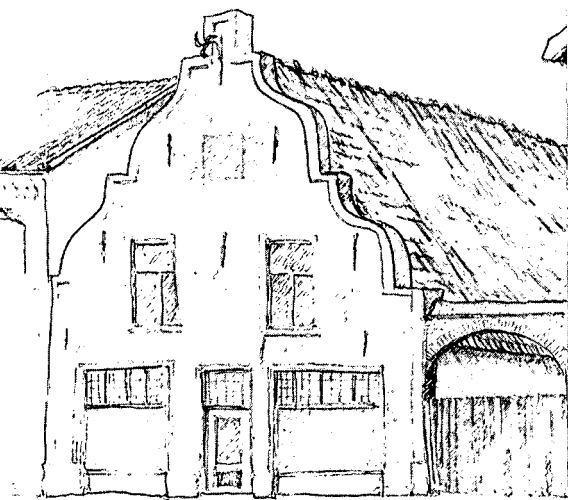
Toch heb ik sterk de behoefte enerzijds de door mij gedane beweringen te staven en anderzijds in te gaan op uw opmerkingen.

Ik geloof zeker, dat u erg veel aandacht besteedt aan de verbouwing van de gevel aan de Zandstraat.

Uw technische vaardigheden staan evenmin ter discussie. Veeleer is het uit restauratiekundig en kunst- resp. architectuurhistorisch oogpunt, dat ik uw oplossing van het probleem afkeur.

Wanneer een architect de opdracht krijgt een gevel, die \pm 200 jaar oud is, in een betere bouwkundige staat te brengen, dan heeft die architect de morele plicht de mogelijkheden voor behoud (consolidatie of restauratie) te onderzoeken. Zeker, wanneer het om het enig overgebleven voorbeeld van het type klokgevel met in- en uitgezwenkte contouren gaat, dat blijkens oude tekeningen en foto's vroeger in het stadje algemeen moet zijn geweest.

De oorspronkelijke toestand volgens een tekening uit 1978.

sche gebreken op te heffen. Daarbij geldt, dat iets wat scheef of onregelmatig is, nog geen technisch gebrek hoeft te zijn. Door consolidatie wordt voorkomen, dat een reeds lang verdwenen historische situatie geïmitteerd moet worden en als 'oud' gepresenteerd wordt, terwijl het eigenlijk een werkstuk van de twintigste eeuw is.

Bovendien toont een consolidatie respect voor de waardevolle toevoegingen van vroegere eeuwen.

Is de oorspronkelijke toestand van een historisch bouwwerk niet meer herkenbaar en voegen latere verbouwingen geen karakteristieke en waardevolle elementen toe aan een bouwwerk, dat in slechte staat verkeert, dan zal **nieuwbouw** naar eigentijdse eisen en vormen de voorkeur verdienen.

Keren we nu terug naar het konkrete geval van de gevel aan de Zandstraat te Gennep. Restauratie, c.q. consolidatie van de gevel was mijns inziens zeer goed mogelijk en zelfs zeer gewenst geweest. De reden daarvoor is, dat de uiterlijke verschijningsvorm van de gevel nog zeer goed herkenbaar was als zeventiende eeuws, omdat de gevel nog nagenoeg geheel intact was. Daarmee bedoel ik, dat de latere verbouwingen relatief beperkt zijn gebleven, nl. tot de bepleistering en de wijziging van de vensters. Dat is even-

met veel reliëf in de vorm van 'bolle kluitjes' kalk opgebracht.

Hoe oud deze **bepleistering** precies was, weet ik niet. Ik weet echter wel, dat de gevel al vóór 1900 gepleisterd was, zoals foto's laten zien. Het zou zelfs mogelijk kunnen zijn, dat bepleistering tot de bouwtijd of de achttiende eeuw teruggaat. In ieder geval is uw bewering, dat de pleisterlaag niet ouder was dan vijftien jaar, alleen mogelijk van toepassing op de laag, die u bij het begin van de werkzaamheden aantrof (Zie Uw brief). Ik noemde hem in mijn artikel 'apart', omdat ik een dergelijke bepleistering van woonhuisgevels in de omgeving nergens tegengekomen ben.

Als laatste punt wil ik de gemetselde **bakstenen boog** rechts naast de gevel vermelden, die het ritme van holle en bolle vormen van de gevelcontouren voortzette.

De vensters stamden in ieder geval niet meer uit de bouwtijd, al geldt dat misschien wel voor het dichtgezette venstertje (luikje?) in de top. Ook de etalagevensters en de winkel-deur waren van veel latere datum (twintigste eeuw).

Bovenstaande feiten rechtvaardigen op zichzelf al het behoud van de gevel. Of dat moet resulteren in een restauratie of in een consolidatie, had een bouwkundig onderzoek moeten uitwijzen. Misschien waren er onder de pleisterlaag bouwsporen van een vroegere toestand te vinden.

Bezien we nu uw uitwerking van het project Zandstraat 33. Kennelijk hebt u zich de vraag: ga ik restaureren c.q. consolideren of ga ik nieuwbouw plegen niet gesteld.

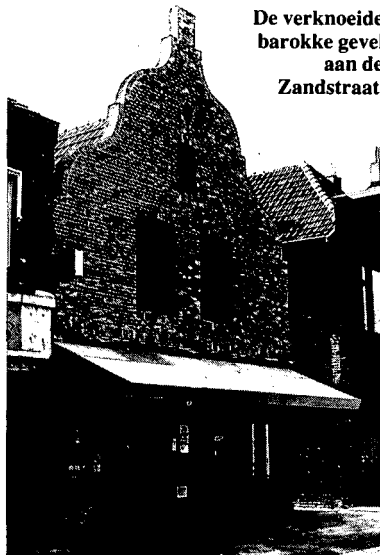
Het resultaat is dan ook noch het een, noch het ander geworden.

Zelfs als het waar is, dat de stenen voor een derde geheel verteerd waren, dan is een verantwoorde restauratie/consolidatie beslist mogelijk. Ik ben niet degene, die u precies gaat vertellen, hoe u dat moet doen, maar de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Broederplein 41 in Zeist zal u graag alle informatie daarover doen toekomen.

In het onderhavige geval is geen sprake van een restauratie, omdat:

- de oorspronkelijke materialen, of materialen, die daarmee overeenkomen, niet gebruikt zijn. I.p.v. veldovestenen zijn machinale oudere stenen uit de sloop toegepast, die wel voldoende kleurschakering vertonen, maar niet de onregelmatige vorm. T.o.v. het oorspronkelijk toegepaste materiaal is dat modern, (vgl. punt 6 van uw brief).
- Modern is ook de door u toegepaste opliggende voeg. Deze wordt tegenwoordig veel gebruikt om muurwerk een quasi-rustiek uiterlijk te geven. Beter was een situatie geweest, waarbij stenen en voegen in één vlak liggen. (Vgl. punt 6 van uw brief).
- Modern is eveneens het namaak-sierankertje in de top, dat in geen enkel opzicht herinnert aan de oorspronkelijke liele, maar eerder aan de opsier-artikelen voor tweedehuis-boerderijtjes. (Vgl. punt 6)
- Modern is de vlakke behandeling van de gevel. De nieuwe kozijnen met schuiframen zijn weliswaar van een aanvaardbaar type,

De verknoeiide barokke gevel aan de Zandstraat.

Theoretisch gezien zijn er twee mogelijkheden: enerzijds behoud (consolidatie of restauratie) en anderzijds nieuwbouw.

Onder **restauratie** versta ik het in de oorspronkelijke toestand terugbrengen (d.i. meestal de toestand, waarin de eerste architect of bouwmeester het bouwwerk opleverde). Deze werkwijze verdient de voorkeur, wanneer de oorspronkelijke toestand van het bouwwerk nog geheel of nagenoeg geheel aanwezig is en restauratie slechts kleine aanvullingen vereist.

Consolidatie: Is het bouwwerk wel historisch, maar zijn er reeds in vroeger eeuwen ingrijpende veranderingen aangebracht, die het gebouw echter toch een karakteristiek uiterlijk geven, dan verdient het de voorkeur het bouwwerk in die toestand te laten, als het ware te bevriezen, maar wel de bouwtechni-

eens de bedoeling van de zin: 'Ons exemplaar was nauwelijks aangetast' in mijn artikel (vgl. punt 3 van uw brief).

Het **muurwerk** was in ieder geval nog oorspronkelijk, zoals u zelf hebt kunnen vaststellen (veldovesteen in traskalk gemetseld).

De **contouren van de gevel** waren nog geheel in oorspronkelijke, zeventiende eeuwse staat.

Origineel waren ook nog de **muurankers**, waarvan de gesmede liele in de top, die uit het gevelvlak naar voren boog, als bijzonderheid vermeld moet worden.

Bij een modernisering, die vóór 1900 plaats had - getuige oude foto's - is de hele gevel gepleisterd, waarbij de **rollaag** glad en iets verhoogd t.o.v. de rest van de gevel gehouden is. Binnen die rollaag was de pleister

maar ze liggen onvoldoende diep in het gevelvlak, zodat het karakteristieke schaduwkontrastrontbreekt. (Vgl. punt 6).

– Modern is de kolossale luifel, die zeer onvoordelig voor de gevel werkt, omdat hij hem doormidden knipt. De leien in maasdekking doen historisch aan, maar zijn het geenszins. Hetzelfde geldt voor de overhuiving, die in de plaats gekomen is van de bakstenen boog rechts naast de gevel. Bovendien mist de nieuwe uitvoering de visuele voordelen van de oude. (Vgl. punt 6).

– Modern is ook de donkere kleur van de kozijnen en het overige houtwerk, die volkomen onhistorisch is.

Graag wil ik ook ingaan op een belangrijk aspect van de nieuwe gevel t.o.v. de oude. U vraagt zich verbaasd af, welke ‘gewijzigde verhoudingen’ ik in mijn artikel bedoel. (Vgl. ook punt 6 in Uw brief).

Welnu, u hebt het mij wel erg gemakkelijk gemaakt, door mij de schaaltekeningen van de oude en de nieuwe situatie toe te sturen. Projekteert men deze nl. over elkaar, dan ziet men direkt wat u veranderd hebt. Zo blijkt, dat u de nieuwe gevel ca. een hele meter hoger opgetrokken heeft dan de oorspronkelijke gevel. Daardoor wordt het vlak, dat gevormd wordt door de begane grond en eerste verdieping, veel groter en hoger t.o.v. de top van de gevel, dan dat oorspronkelijk het geval was. Bovendien wordt de gevel van een daadwerkelijke afsluiting van de zijde van het huis tot een schermgevel, die hoog boven het dak uittorent (vooral goed zichtbaar en storend vanaf de zij- en achterkant van het huis). Door het optrekken van de gevel krijgen vensters en muurankers plotseling een heel andere plaats binnen het gevelvlak.

Eveneens zet ik vraagtekens bij het hoger optrekken van de bovenste geveltraptrede en de langwerpige vorm van het luikje.

Aangezien de huidige gevel op niemand een historische indruk maakt, maar eerder lijkt op het smakeloze imiteren van oude bouwvormen en een uitvloeisel van de ‘nostalgiegolf’, heb ik in mijn artikel uw produkt ‘historische nep-architectuur’ genoemd. Niet als ‘scheldwoord’, zoals u suggereert, maar om aan te geven, dat uw gevel iets pretendeert te zijn, wat het niet is. Daarom beschouw ik uw werkstuk als restauratie mislukt.

Nieuwbouw is het ook niet; daarvoor lijkt het teveel op de oude toestand. Het gebrek aan visie, waaruit een tweeslachtig handelen resulteert, is funest voor de bouwkunst in het algemeen en voor het behoud van historische architectuur in het bijzonder.

Bovenstaande overwegingen hebben ertoe geleid, dat ik het als mijn plicht ben gaan beschouwen uw oplossing van het probleem openlijk, in het belang van het behoud van ons bouwkundig erfgoed, af te moeten keuren.

*Hoogachtend,
W. J. Pantus*